

Istoria dreptului românesc

Sinteze de curs

Copyright©2025 Editura Hamangiu SRL

Editură de prestigiu recunoscut în domeniul științelor sociale
CNATDCU

Toate drepturile rezervate Editurii Hamangiu

Nicio parte din această lucrare nu poate fi copiată
fără acordul scris al Editurii Hamangiu

Editura Hamangiu:

Str. Mitropolit Filaret nr. 39-39A, Sector 4, București, O.P. 5, C.P. 91

Tel./Fax: 021.336.04.43; 031.805.80.21;

Vânzări: 021.336.01.25; 031.425.42.24

E-mail: redactia@hamangiu.ro

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

VERNEA, SORIN-ALEXANDRU

**Istoria dreptului românesc : sinteze de curs / Sorin-Alexandru
Vernea, Vlad-Victor Ochea. - București : Editura Hamangiu, 2025**

Conține bibliografie

ISBN 978-606-27-2912-7

I. Ochea, Vlad-Victor

Cuprins

CAPITOLUL I. COMUNITĂȚILE TRACE	1
A. Aspecte teoretice	1
§1. Organele de conducere ale tracilor în epoca prestatală	1
§2. Normele de conduită ale tracilor în epoca prestatală	4
§3. Formarea statului trac al lui Burebista	8
§4. Esența și forma statului trac al lui Burebista	11
§5. Organizarea statului trac al lui Burebista	14
§6. Dreptul trac	17
B. Texte relevante	20
C. Bibliografie recomandată	24
CAPITOLUL II. PROVINCIA ROMANĂ DACIA	26
A. Aspecte teoretice	26
§1. Etapele organizării provinciei romane Dacia	26
§2. Organele centrale de conducere ale provinciei romane Dacia	28
§3. Organizarea financiară a provinciei romane Dacia	31
§4. Organizarea militară a provinciei romane Dacia	32
§5. Organizarea locală a provinciei romane Dacia	33
§6. Dreptul aplicabil în provincia romană Dacia în funcție de statutul persoanei	37
§7. Dreptul de proprietate în provincia romană Dacia	41
§8. Căsătoria, familia și succesiunile în provincia romană Dacia	44
§9. Tripticele din Transilvania	46
B. Texte relevante	51
C. Bibliografie recomandată	56

CAPITOLUL III. FORMAREA POPORULUI ROMÂN	57
A. Aspecte teoretice	57
§1. Epoca popoarelor migratoare pe teritoriul carpato-danubiano-pontic	57
§2. Etnogeneza românească	59
§3. Caracterele obștilor sătești sau teritoriale	61
§4. Organizarea obștilor sătești sau teritoriale	63
§5. Normele de conduită în cadrul obștilor sătești sau teritoriale	65
§6. Formarea relațiilor de producție de tip feudal și a formațiunilor politice de tip feudal	69
B. Texte relevante	72
C. Bibliografie recomandată	74
CAPITOLUL IV. DISPOZIȚIILE DE DREPT PUBLIC DIN LEGEA ȚĂRII	76
A. Aspecte teoretice	76
§1. Formarea Legii Țării	76
§2. Instituțiile de drept public ale Legii Țării	79
§3. Domnul	80
§4. Sfatul Domnesc	84
§5. Dregătorii	85
§6. Organizarea financiară și fiscală conform Legii Țării	88
§7. Organizarea armatei conform Legii Țării	90
§8. Organizarea Bisericii conform Legii Țării. Ctitorirea	91
§9. Organizarea administrativă a teritoriului conform Legii Țării	94
B. Texte relevante	97
C. Bibliografie recomandată	100

CAPITOLUL V. DISPOZIȚIILE DE DREPT PRIVAT DIN LEGEA ȚĂRII	101
A. Aspecte teoretice	101
§1. Proprietatea	101
1.1. <i>Dominium eminens</i>	101
1.2. Imunitățile feudale	103
1.3. <i>Dominium utile</i>	104
1.3.1. Marea proprietate feudală	104
1.3.2. Proprietatea țărănească	107
1.3.3. Alte forme de proprietate	109
§2. Statutul persoanelor	110
§3. Rudenia și căsătoria	114
§4. Moștenirea	115
§5. Obligații – răspunderea colectivă	116
§6. Contractele	118
§7. Garanțiile	120
§8. Înfrățirea pe moșie	121
§9. Probele	122
B. Texte relevante	125
C. Bibliografie recomandată	128
CAPITOLUL VI. DREPTUL FEUDAL SCRIS	130
A. Aspecte teoretice	130
§1. Pravilele bisericești	130
§2. Pravilele laice	133
B. Texte relevante	137
C. Bibliografie recomandată	141
CAPITOLUL VII. REGIMUL FANARIOT	142
A. Aspecte teoretice	142
§1. Apariția relațiilor de producție de tip capitalist în Muntenia și Moldova și căile dezvoltării capitalismului românesc	142

§2. Organizarea de stat în prima etapă a regimului fanariot (1711/1716-1774)	143
§3. Reformele lui Constantin Mavrocordat	145
§4. Organele centrale de conducere în cea de-a doua etapă a regimului fanariot	147
§5. Organizarea financiară și fiscală a armatei și a Bisericii Ortodoxe Române în a doua etapă a regimului fanariot	149
§6. Organizarea administrativ-teritorială în a doua etapă a regimului fanariot	151
§7. Legiuirile adoptate în a doua etapă a regimului fanariot	152
7.1. Clasificare, autori, izvoare și structură	152
7.2. Proprietatea	154
7.3. Persoanele	156
7.4. Rudenia și căsătoria	157
7.5. Succesiunile	159
7.6. Contractele	160
B. Texte relevante	161
C. Bibliografie recomandată	164
CAPITOLUL VIII. REGIMUL REGULAMENTAR	166
A. Aspecte teoretice	166
§1. Revoluția din 1821	166
§2. Convenția de la Akkerman	167
§3. Tratatul de pace de la Adrianopol	168
§4. Regulamentele Organice	169
§5. Organele centrale de conducere între 1821-1848	170
§6. Evoluția dreptului între 1821-1848	173
B. Texte relevante	175
C. Bibliografie recomandată	179

CAPITOLUL IX. STATUL NAȚIONAL ROMÂN MODERN	181
A. Aspecte teoretice	181
§1. Revoluția din 1848	181
§2. Tratatul de la Paris din 1856	182
§3. Conferința și Convenția de la Paris din 1858	183
§4. Formarea statului național român modern (1859-1861)	185
§5. Afirmarea suveranității Principatelor Unite la nivel intern și internațional	187
B. Texte relevante	187
C. Bibliografie recomandată	191
CAPITOLUL X. TRANSILVANIA	192
A. Aspecte teoretice	192
§1. Organele centrale de conducere în Voievodatul Transilvaniei (1176-1541)	192
§2. Dreptul scris în Voievodatul Transilvaniei (1176-1541)	193
§3. Organele centrale de conducere ale Transilvaniei pe durata principatului autonom sub suzeranitate otomană (1541-1683)	195
§4. Dreptul scris în Transilvania pe durata principatului autonom sub suzeranitate otomană (1541-1683)	196
§5. Organele centrale de conducere în Transilvania pe durata principatului autonom sub suzeranitate habsburgică (1683-1848)	197
§6. Dreptul scris în Transilvania pe durata principatului autonom sub suzeranitate habsburgică (1683-1848)	198
B. Texte relevante	199
C. Bibliografie recomandată	204
TERMINOLOGIE ROMÂNĂ ȘI LATINĂ EXPLICATĂ	205
BIBLIOGRAFIE	221

CAPITOLUL I. Comunitățile trace

A. Aspecte teoretice

§1. Organele de conducere ale tracilor în epoca prestatală

În procesul studierii dreptului românesc vechi, cronologic, principalul punct de pornire este reprezentat de forma de organizare a triburilor trace, regăsite pe teritoriul carpato-danubiano-pontic încă din sec. VI î.Hr. Majoritatea mărturiilor referitoare la conducerea și normele acestora provin din lucrările autorilor antici, cu precădere Herodot, Strabon, Iordanes, Tucidide și Diodor din Sicilia. Lucrările acestora impun, însă, o analiză prudentă a conținutului, întrucât, așa cum vom vedea, forma de organizare și normele de conduită nu pot fi redată cu un grad ridicat de precizie, ci în urma unor raționamente și coroborări de texte.

Teritoriul locuit de traci se situa între Munții Carpați, Dunăre și Marea Neagră – „vatra vechii Europe”, respectiv teritoriul rămas în afara calotei glaciare care a acoperit Europa în urmă cu aproximativ 20.000 ani¹.

Etnic, tracii fac parte din popoarele indo-europene, iar dacii și geții au fost triburi tracice. Cunoaștem că denumirea de „daci” era folosită de istoricii romani, iar cea de „geți” de istoricii greci². Alți autori au apreciat că dacii sunt reprezentați de triburile trace din interiorul

¹ A.-J. ANDREI, *Istoria statului și a dreptului românesc. Note de curs. De la prestatalitatea tracă, la formarea Legii Țării și Descălecat*, ed. a III-a, Ed. Universul Juridic, București, 2024 (în continuare A.-J. ANDREI, *Istoria statului și a dreptului românesc I, op. cit.*), p. 18.

² I. CIUTACU, *Istoria statului și dreptului românesc*, Ed. C.H. Beck, București, 2024 (în continuare I. CIUTACU, *Istoria..., op. cit.*), p. 1.

arcului carpatic, iar geții sunt triburile din exteriorul acestuia. Despre geto-daci, Herodot¹ a afirmat că „sunt cei mai dreptși și mai viteji dintre traci”, fapt care ne conduce la concluzia existenței unei forme de organizare militară și chiar judiciară, chiar în secolul V î.Hr.²

Durata perioadei prestatale, prin raportare la teritoriul locuit în prezent de români, a început din sec. VI î.Hr. și s-a încheiat la fondarea statului trac al lui Burebista (prima jumătate a sec. I î.Hr.).

Organizarea tracilor în acest interval a îmbrăcat forma unei *democrații militare*, ce constituie o formă specifică societăților gentilico-tribale, aflate în perioada de tranziție către organizarea politico-administrativă. Aceasta se caracteriza prin faptul că între membri purtători de arme ai comunității exista o egalitate deplină, iar conducerea era exercitată de o căpetenie militară, respectiv un membru ales de comunitate pentru vitejia, curajul și faptele sale de arme.

Întrucât nu exista stat, organele de conducere aveau caracter social³, componența și trăsăturile lor rezultând din obiceiurile nejuridice comune triburilor trace. Astfel sunt cunoscute două organisme cu atribuții în organizarea comunităților:

Adunarea Poporului – ce constituia un organ colegial, compus din totalitatea bărbaților purtători de arme. La vremea respectivă funcționa principiul conform căruia cei care își riscă viața în luptă sunt în măsură să decidă viitorul comunității⁴. Fiind un organism social, depen-

¹ HERODOT, Istorii, IV, 93.

² În sprijinul acestei afirmații, reținem că Herodot a trăit în 484-425 î.Hr., așadar în perioada în care triburile geto-dace erau organizate prestatal, însă comunitățile depășeau stadiul unor triburi primitive prin faptul că erau cunoscute fapte de vitejie și existența unor norme de conduită.

³ Spre deosebire de organele de conducere din perioada statală, care aveau caracter administrativ, ale căror trăsături și componență erau determinate de obiceiuri juridice sau chiar de norme scrise.

⁴ A.-J. ANDREI, *Istoria statului și a dreptului românesc I, op. cit.*, p. 23.

dent de populația comunității, componența acestuia era variabilă, nefiind limitată la un număr minim sau maxim de membri. Atribuțiile adunării erau generale, vizând toate domeniile de activitate ale obștii gentilice în vreme de pace (agricultură, păstorit, meșteșuguri, comerț etc.) și cele mai importante atribuții pe durata conflictelor armate (declanșarea războiului, încheierea păcii, alegerea și revocarea Regelui – ca simplu conducător militar și chiar deciderea modului în care urmau să fie pedepsiți prizonierii de război capturați).

Regele – la origine, era un simplu conducător militar, egal, în timpul păcii, cu restul membrilor. Regele era ales și revocat de Adunarea Poporului care îi stabilea și atribuțiile. În timp, regii au căutat să își permanentizeze pozițiile, în special pe fondul unei amenințări constante din partea armatelor romane. Astfel, deși regele avea atribuții în vreme de război, acesta dobândește și posibilitatea de a lua măsuri pe timp de pace, la origine, pentru pregătirea comunității în vederea unui eventual conflict, iar ulterior în toate domeniile de interes pentru comunitate. Relevant pentru evoluția poziției regelui în triburile trace, în perioada prestatală este textul atribuit lui Diodor din Sicilia¹, care relatează impunerea voinței regelui Dromihete asupra Adunării Poporului după capturarea lui Lysimach, căpetenie macedoneană. Astfel, în urma unui conflict dintre armata condusă de Dromihete și trupele conduse de Lysimach, cel din urmă a fost capturat, alături de mare parte din generalii săi. Adunarea Poporului a cerutuciderea căpeteniilor macedonene ca formă de răzbunare pentru declanșarea conflictului armat, însă Dromihete s-a împotrivit pedepsirii acestora, cerând Adunării să îi ierte, în vederea unei păci durabile, soluție pe care a impus-o și a exploatat-o în mod diplomatic. În acest fel, observăm că Regele, deși era un simplu conducător militar, dobândește o formă de autoritate asupra Adunării Poporului și își poate impune voința asupra acesteia, fapt care reflectă începutul unei stratificări sociale.

¹ DIODORUS SICULUS, *Bibliotheca*, XXI, 12, 3.

Spre sfârșitul epocii prestatale regele capătă atribuții și în sfera organizării vieții comunității pe timp de pace, fapt care i-a adus acestuia o poziție socială superioară față de restul membrilor. Din această postură regele s-a înconjurat de o aristocrație militară¹, respectiv de căpetenii armate loiale acestuia. Astfel a apărut stratificarea socială, în vârful organizării fiind regele, apoi o categorie socială redusă numeric, însă care participa la conducerea comunității, denumită aristocrație militară, iar la baza societății era categoria socială a oamenilor liberi ce nu aveau acces la organele de conducere.

52. Normele de conduită ale tracilor în epoca prestatală

Cunoaștem faptul că în lipsa statului nu există drept, întrucât nu exista un mecanism de instituire a unor reguli obligatorii și de constrângere a populației să respecte acele reguli. În aceste condiții, normele de conduită ale triburilor trace în epoca prestatală erau norme sociale, nejuridice, prezentate ca obiceiuri, respectate de membrii comunităților de bunăvoie. În cazul încălcării repetate a normelor sociale, un membru putea fi exclus din comunitate, prin marginalizarea acestuia de către ceilalți membri.

Reținem că puține texte istorice fac referire la norme de conduită aplicabile strict geto-dacilor, majoritatea fiind referitoare la traci, în general, sau la sciți, în mod particular. În deplin acord cu literatura actuală² reținem că normele aplicabile tracilor erau, cel mai probabil, aplicabile și triburilor geto-dace, aceștia din urmă fiind parte din triburile trace. Mai mult, pornind de la scrierile unor autori antici³ reținem că geții erau vecini cu sciții și aveau aceleași obiceiuri, sens în care putem interpreta că mărturiile istorice vizând unele obiceiuri ale sciților sunt relevante și pentru obiceiurile geto-dacilor. În sens larg, în

¹ Denumită și „aristocrație gentilico-tribală”; a se vedea A.-J. ANDREI, *Istoria statului și a dreptului românesc I*, op. cit., p. 23.

² I. CIUTACU, *Istoria...*, op. cit., p. 2.

³ TUCIDIDE, *Războiul Peloponeziac*, II, 96.

prezenta secțiune vom analiza regulile importate referitoare la normele de conduită ale tuturor triburilor trace, urmând a reda o parte din textele istorice relevante la finalul acestui capitol.

Proprietatea era considerată cea mai importantă instituție, iar trăsăturile sale erau conforme realităților sociale ale vremii. Cu prioritate, reținem că proprietatea trebuie să fie înțeleasă într-un sens economic, nejuridic, acela de stăpânire și exploatare a unui lucru. Aceasta era comună, devălmașă și avea ca obiect pământurile comunităților și recoltele de pe acestea. În realitate, întreaga obște exercita stăpânirea terenului pe care era așezată, fără ca vreunul dintre membri să exercite cu drept exclusiv asupra vreunei suprafețe determinate.

Pornind de la un text al lui Herodot¹, reținem că dincolo de terenurile comunității, ce se aflau în stăpânirea comună a tuturor membrilor, fiecare familie putea stăpâni o suprafață de teren destinată uzului casnic, echivalentul noțiunii romane de „heredium”, ceea ce putem desemna în mod aproximativ prin locul de casă și grădina aferentă. Același text ne relatează ipoteza unui fiu de familie care a cerut tatălui partea ce i se cuvenea din moștenire, respectiv delimitarea unei părți din masa de bunuri a familiei, pentru folosința exclusivă a fiului². În acest context, reținem că fiul de familie avea posibilitatea de a cere inclusiv să i se atribuie o parte din terenul stăpânit de tatăl său pentru a-și înființa propria gospodărie. Corelativ, reținem că stăpânirea comună realizată de întreaga comunitate, urmată de stăpânirea familială asupra unui teren limitat, a fost completată de o stăpânire exclusivă, individuală a fiului, asupra unei mase de bunuri, cea din urmă fiind dovada cristalizării conceptului de proprietate privată. Pompeius Trogus³ a arătat că, în aceeași perioadă, furtul era considerat

¹ HERODOT, *Istorie*, IV, 114-115.

² E. CERNEA, E. MOLCUȚ, *Istoria statului și dreptului românesc*, Ed. Universul Juridic, București, 2013, p. 10.

³ POMPEIUS TROGUS, *Hist. Philipp. Epit.* II, 21.